

Recenzja
rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Łukasza Pondela
pt.
Chrystologia proegzystencji arcybiskupa Alfonsa Nossola
napisanej w Katedrze Teologii Kościołów Wschodnich
Instytutu Ekumenizmu i Badań nad Integracją Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Opolskiego
pod kierunkiem
ks. prof. zw. dr. hab. Zygfryda Glaesera
Opole 2018, ss. 310

1. Usytuowanie problematyki

Już II Sobór Watykański zdecydowanie wytyczył szlaki ku chrystologicznej orientacji w całej teologii, a więc również w jej zróżnicowaniu i strukturze, szukając zarazem i uwydatniając potrzebę jaśniejszej precyzji w wyrażaniu prawdy oraz bliższego powiązania jej z Mysterium Christi - naczelną prawdą wiary, stanowiącą centrum i podstawę dla wszystkich teologicznych dyscyplin, a zwłaszcza dla teologicznych systematyków i metodologów. Stąd w teologii, a tym samym w egzystencji chrześcijan, Chrystus i Jego Ewangelia winny być (stawać się!) zasadniczą bazą dla wszelkiego rodzaju refleksji, przyznających – jak mawiali: K. Rahner i H. Vorgrimler – centralne miejsce „idei Chrystusa”, przez co bardziej wewnętrznie mogłaby ona oddziaływać na życie. Teologia będzie chrystocentryczna, kiedy należycie i właściwie zostanie uwydatniona centralna pozycja Chrystusa w historii stworzenia i zbawienia, co oznacza, że wszystko w niej będzie przez Chrystusa warunkowane i porządkowane. Dlatego według jednego z największych i zarazem zdecydowanych polskich i europejskich chrystocentryków, jakim był i jest dotąd arcybiskup profesor A. Nossol „teologia nie będzie sobą, jeżeli Chrystus jako Bóg - Człowiek nie stanie się ośrodkiem wszystkich dzieł, zbawczych czynów i słów Boga, czyli jeżeli nie stanie się najgłębszą tajemnicą chrześcijaństwa” (zob. A. Nossol, *Teologia na usługach wiary*, Opole 1978, ss. 69-74; 157-194). Dlatego nie dziwi, że papież Jan Paweł II już podczas swojej pierwszej pielgrzymki do Polski (r. 1979), skoncentrował się na podjętej przez siebie głównej tezie, iż „nic bez Chrystusa nie ma ani korzenia, ani sensu”. A skoro tak, to również chrześcijaństwo i jego teologiczna refleksja zostałyby pozbawiona swego istotnego fundamentu, gdyby ją oderwać od jej korzenia, czyli od Boga-Człowieka, w którym nie możemy nie uznać „Pośrednika i pełni całego objawienia” (zob. KO, 2). Słusznie więc należy wnioskować, że całość chrześcijańskiej teologii da się sprowadzić do posłanego na świat wcielonego Słowa Bożego i Jego zbawczego dzieła. Stąd arcybiskup A. Nossol konstatując, stawia swoją proegzystencjalną tezę, iż „w Chrystusie dochodzi do głosu samo *proprium* teologii”, albo inaczej mówiąc „naszą teologią jest Jezus Chrystusa”. Jak bez Chrystusa nie ma chrześcijaństwa, czyli wspólnej podstawy wiary, nadziei i miłości, tak nie może być teologicznej refleksji bez chrystologii, czyli teologicznej refleksji nad Bogiem w Chrystusie oraz Jego „byciem i życiem dla innych”. Trudno nie zgodzić się przeto z autorem ocenianej

dysertacji doktorskiej ks. Łukaszem Pondelem, opartej o bardzo obszerną bazę źródłową, niezwykle bogatego dorobku teologiczno-dogmatycznego profesora A. Nossola, w którym „głębia chrystologiczna była i jest nie tylko teoretycznym zgłębianiem prawdy, ale stanowiła ukierunkowanie na tego, kto jest ich adresatem, a więc na człowieka”, co dla Arcybiskupa miało i ma istotne znaczenie (zob. *Wstęp*, s. 11). W taki właśnie kontekst teologiczno-chrystologiczno-współczesny wpisuje się swoją pracą doktorską ks. Łukasz poświęconą „chrystologicznej proegzystencji A. Nossola”, którą opolski Arcybiskup zaczerpnął od Heinza Schürmanna oraz Dietricha Bonhoeffera, „czyniąc ją swoistym paradygmatem chrystologii urzeczywistnianej egzystencjalnie” (zob. *Wstęp*, s. 13). Autor przedłożonej rozprawy wpisuje się więc tym samym w nurt – jak sam stwierdza – chrystologii abpa Nossola, która jest ze swej natury proegzystencjalna, czyli skierowana na człowieka i dla człowieka, wyznaczając zarazem istotne elementy budowania chrystologii integralnej (por. *Wstęp*, s. 15). Cieszy również fakt, iż przedłożona do oceny praca doktorska ks. Łukasza Pondela, wtapia się w nurt prac naukowo-badawczych prowadzonych przez Instytut Ekumenizmu i Badań nad Integracją Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, co było czynione pod okiem znakomitego metodologa i teologa systematyka z zakresu teologii dogmatycznej i ekumenicznej ks. prof. zw. dr. hab. Zygryda Glaesera, autora wielu znakomych pozycji dogmatyczno-ekumenicznych, w tym współredaktora pierwszej w Polsce *Encyklopedii ekumenizmu* (Kraków 2016) oraz ostatnio wydanej liczącej ponad 1200 stron monografii poświęconej „Ekumenizmowi w nauczaniu papieży po Soborze Watykańskim II” (Kamień Śląski – Opole 2017).

2. Merytoryczna ocena rozprawy

Podstawowym przedmiotem teologiczno-chrystologicznego zamysłu refleksji naukowych prezentowanych na ponad trzystu stronach dysertacji doktorskiej ks. mgra lic. Łukasza Pondel, co nie trudno było odczytać, uwydatnić i przedstawić jako szczególny rodzaj konkretnego profilu podjętego tematu z zakresu chrystologii nastawionej na osobę ludzką przedstawioną w postaci chrystologii proegzystencji pozwalającej człowiekowi bytującemu w Kościele, świecie oraz podejmującemu refleksję w nowym wymiarze jedyne systemu, albo inaczej określając teologicznego „modelu” odkrywania osoby i zbawczego czynu Chrystusa. Zdaniem Doktoranta, i słusznie – arcybiskup A. Nossol – proponuje tzw. „proegzystencjalny plan odnowy” Kościoła, teologii i świata, wyakcentowując w obliczu pojawiających się różnorodnych współczesnych zagrożeń typu: głoszenia przez pewne grupy śmierci Boga, czy traktowania Go jedynie jako „szyfru”, co prowadziło nie tylko ku sekularyzacji i ateizacji, ale również związane było z chrystomonizmem (czyli ze sprowadzeniem wszystkich traktatów dogmatycznych jedynie do chrystologii). Stąd w świetle analizowanego, niezwykle obszernego dorobku naukowego arcybiskupa A. Nossola, nieodzowne stało się skierowanie uwagi przynajmniej na niektóre postulaty proponowanego przez niego planu proegzystencjalnej odnowy, jak np. zwracanie w teologii większej uwagi na jej dialogiczną naturę i aktywizację, oraz przywoływanie choćby typowo soborowych postulatów w postaci ubiblijnienia badań teologicznych, chrystocentryczne ich zorientowanie, realizację mocno

akcentowanego podczas Soboru *aggiornamento* i akomodacji, czy też stosowanie zasad współczesnej hermeneutyki biblijno-teologicznej. Stąd też analityczno-syntetyczne studium oparte o naukowe przemyślenia jednego z najwybitniejszych polskich teologów o chrystocentrycznej orientacji A. Nossola w postaci nieustannie przez niego pogłębianego chrystocentryzmu teologicznego, a co za tym idzie chrystologicznej proegzystencji, domagały się nowego jeszcze systematycznego namysłu przedstawionego przez ks. mgra Łukasza Pondela, zawartego w przedstawionej przez niego obszernej objętościowo rozprawie, pomimo istniejących już takich obronionych prac doktorskich, jak: p. Katarzyny Najman *Model proegzystencji w polskiej teologii posoborowej* (Lublin 2006) oraz ks. Michała Klementowicza *Idea proegzystencji w przepowiadaniu homilijnym biskupa Alfonsa Nossola. Studium homiletyczne* (Lublin 2014).

Ks. Łukasz Pondel przybliżając z nieco innej perspektywy brany, niezwykle bogaty dorobek studyjny teologiczno-chrystologiczny ks. abpa A. Nossola, starał się wykazać, że koncepcja chrystologicznej proegzystencji może być brana i naświetlana z różnych punktów widzenia, czyniąc ją jeszcze bardziej dogmatycznie ukierunkowaną, fundamentalnie i ekumenicznie bliższą chrześcijańskiemu pojednaniu, a zarazem „bliższą życiu”, co w swoim nauczaniu uniwersyteckim, choć nie tylko, ks. Arcybiskup podkreślał. Trzeba więc na początku tego merytorycznego przybliżenia powiedzieć, że dysertacja doktorska przedłożona do oceny, stanowi obszerne i wyczerpujące studium, obejmujące 310 stron wydruku komputerowego. Całość poza „Wykazem skrótów” (ss. 5-8), „Spisem treści” (ss. 5-8), „Wstępem” (ss. 9-21), „Zakończeniem” (ss. 235-245), obszerną „Bibliografią” (ss. 247-294) oraz dwoma streszczeniami: polskojęzycznym (ss. 295-302) i angielskim (ss. 303-310), zawiera cztery tematyczne jednostki przedstawione w postaci czterech rozdziałów, z których każdy posiada dodatkowy podział na punkty i podpunkty, ułatwiający analizę i przyswojenie sobie obszernego i niełatwego materiału źródłowego oraz czynionej systematyzacji treści.

I tak, rozdział pierwszy (ss. 23-71) noszący tytuł *Ku chrystologii proegzystencji*, stanowi – jak stwierdza Autor pracy doktorskiej – próbę zarysowania trzech istotnych postulatów skierowanych przez ks. abpa A. Nossola w stronę współczesnej teologii, a mianowicie: postulat wypracowania nowego modelu uprawiania teologii (ss. 25-34) zorientowanej dialogicznie (ss. 28-30), ukierunkowanej w stronę nowej hermeneutyki teologicznej (ss. 30-32) oraz chrystologicznie ukształtowanej teologii dogmatycznej (ss. 32-34). – Drugi postulat skierowany został w stronę soborowego zorientowania teologii (ss. 34-51), w którym Biblia byłaby jej duszą, Chrystus centralnym „przedmiotem”, człowiek - osią historiozbowczego wydarzenia, dla którego nie do przecenienia są dwa soborowe pojęcia: *aggiornamento* i akomodacja. Postulat trzeci (ss. 51-71) dotyczy otwarcia się teologii dogmatycznej na różnorodność modeli chrystologicznych, przywołujących takie modele, jak: chrystologia odgórna (zstępująca), oddolna (wstępująca), odśrodkowa i integracyjna.

Rozdział drugi (ss. 73-131) podejmuje próbę wydobywania najważniejszych teologicznych założeń chrystologii proegzystencji, proponowanych przez ks. abpa Nossola a

poddanych analizie przez Autora rozprawy. Są to: proegzystencja dzięki proegzystencji (w Biblii i w nauczaniu Kościoła), proegzystencja uzasadniona miłością Ojca do człowieka (biblijna wizja proegzystencji i proegzystencja w nauczaniu Kościoła) oraz wpływ biblijnej teologii H. Schürmanna na chrystologię proegzystencji wraz z inspiracjami w tym względzie teologii D. Bonhoeffera. Następne podpunkty dotyczą proegzystencji realizowanej mocą Ducha Świętego, by na koniec uwydatnić szczyt proegzystencji, czyli misterium paschalne.

Rozdział trzeci (ss.133-177) obejmuje swoim zakresem *Teologiczną charakterystykę chrystologii proegzystencji*, stanowiącą próbę uwydatnienia teologicznych podstaw tegoż problemu w ujęciu arcybiskupa A. Nossola, przedstawiając kolejno: proegzystencję urzeczywistnianą w historiozbawczym samoudzieleniu się Boga w Chrystusie, począwszy od wcielenia aż po krzyż, znaczonej proegzystencjalnym posłuszeństwem, zaś Eucharystia będzie z kolei stanowić proegzystencjalne „uczastowanie” Bożej miłości oraz objawienia w Synu istoty i przymiotów Boga, takich jak: Boże miłosierdzie, Boża sprawiedliwość i dobroć, by w następnym punkcie przedstawić chrystologię proegzystencji stanowiącą fundament dla proegzystencjalnej antropologii obejmującej swoim zakresem chrześcijańską miłość, będącą źródłem integralności zasady chrześcijańskiej miłości Boga i bliźniego oraz podstawy dynamizmu chrześcijańskiego radykalizmu wraz z nadzieją na eschatyczne spełnienie.

W rozdziale czwartym (ss. 179-233) - jak powiada autor dysertacji - zostaje w pracy podjęta próba zaprezentowania istotnych implikacji odnoszących się do chrystologii proegzystencji na gruncie kościelno-duchowym, zwracając baczną uwagę na chrystokształtny charakter Kościoła - sługi, na Eucharystię jako dar i proegzystencjalne zadanie oraz na proegzystencję Maryi wskazującej drogę ku Chrystusowi. – Z kolei na gruncie ekumenicznym zostaje uwydatniona: trynitarna perychoreza będąca źródłem ekumenicznej proegzystencji, dialog, który jest jej wyrazem oraz dwa postulaty: postulat ekumenicznego „nawracania się” ku Chrystusowi i postulat „ekumenicznej epiklezy”. W końcowej fazie rozdziału zostały zarysowane implikacje społeczne odniesione do modelu życia społecznego, do drogi prowadzącej ku „cywilizacji miłości” i do św. Józefa, stanowiącego wzór dla proegzystencji społecznej.

Całość wieńczy „Zakończenie” (ss. 235-245) przedstawione w sposób twórczy na jedenastu stronach.

Każdy z wyżej wymienionych czterech rozdziałów odznacza się dużą dojrzałością merytoryczną oraz solidnością dokonywanej analizy. Z powyższego wynika także, iż ks. Łukasz Pondel nie tylko jest dobrze zorientowany w zróżnicowanej, a zarazem bardzo obszernej bazie źródłowej, którą stanowią 32 dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła, 12 tekstów patrystycznych, a nade wszystko dorobek naukowy ks. abpa Alfonsa Nossola w postaci 17- tu publikacji zwartych, 57-ciu artykułach naukowych, w ponad 270 -ciu homiliach, przemówieniach i listach pasterskich, w 3 wywiadach, 9-ciu Księgach pamiątkowych oraz w 52 pozycjach z zakresu literatury pomocniczej. Powiedzieć także należy, iż w całości brana rozprawa Doktoranta posiada logiczną spójność, zaś obrany temat został konsekwentnie

osadzony w teologicznym kontekście, bez czego byłoby trudno ocenić i sobie przybliżyć proponowany przez ks. Arcybiskupa model chrystologii integralnej i wyłoniony z niej fenomen chrystologii proegzystencji wraz z jego umotywowaniem i aplikacją skierowaną w stronę ortopraksji, co pozwoliło autorowi pracy doktorskiej przejść z teorii do praktycznego wcielenia jej w życie, sytuując chrystologię proegzystencji w wymiarze kościelno-duchowym, ekumenicznym i społecznym (zob. *Zakończenie*, s. 241).

Mając na uwadze *meritum* rozprawy, trzeba z całą odpowiedzialnością skonstatować, iż za słusnością takiego, a nie innego układu logicznego przedstawionej w klasyczny wręcz sposób pracy doktorskiej, dzięki czemu stała się ona zwartym i przejrzystym odzwierciedleniem jej treści oraz za słusnością uwydatnionych głównych wątków chrystologicznych, składających się na pojęcie chrystologii proegzystencji, przemawiają następujące racje obiektywne:

1). Rozprawa doktorska ks. Łukasza Pondela, przedstawiająca szerokie *spectrum* *Chrystologii proegzystencji arcybiskupa Alfonsa Nossola*, stanowi syntetyczno -twórczą monografię ściśle związaną z chrystologią integralną, stanowiącą kolejny a zarazem bardzo ważny etap dochodzenia do chrześcijańskiej prawdy, brany w kontekście czasów po II Soborze Watykańskim, kiedy to ks. prof. Alfonsowi Nossolowi jako jednemu z największych w Polsce chrystocentryków o ekumenicznej orientacji, przyszło naukowo uwiarygodnić fundamentalnie istotny dla teologii chrystologiczny dogmat

2). Praca doktorska ks. Ł. Pondela została także mocno osadzona w chrystologiczno-pneumatologiczno-eklezyjalnym umocowaniu II Soboru Watykańskiego, co pozwoliło autorowi wydobyć istotne implikacje wynikające z chrystologii proegzystencji, wyprowadzone z ogólnie-teologicznych założeń.

3). Po wnikięciu w merytoryczny charakter dysertacji Doktoranta, recenzent jest przekonany, iż jedynie konsekwentna droga jaką obrano w oparciu o przebadaną bazę źródłową, mogła stać się szansą w kierunku bardziej integralnego i komplementarnego myślenia oraz patrzenia z jednej strony na chrystologię będącą fundamentalnym traktatem dogmatycznym, z drugiej zaś na godną opracowania próbę idącą w kierunku chrystologii integralnej, a w jej ramach uwydatnienia istoty chrystologicznej proegzystencji.

4). Rozprawa doktorska przedłożona do oceny, obejmuje swoją treścią, jak i zakresem, szczególnie ważny od strony teorii oraz praktyki, o czym wyżej już wspomniano, fenomen „chrystologii proegzystencji” uwydatniany w twórczości naukowej ks. abpa A. Nossola, budowany zarówno w kontekście czasów II Soboru Watykańskiego, jak i po jego zakończeniu, kiedy to przyszło pracować i tworzyć wielkiemu polskiemu teologowi, jakim był i jest nadal ks. prof. abp Alfons Nossol, o czym mogą poświadczyć obecni tu recenzenci przedłożonego do oceny opracowania, jak i sam promotor rozprawy doktorskiej - ks. prof. Zygfryd Glaeser.

5). W prezentowanej dysertacji odczuwa się w każdej jej części na wskroś chrześcijański optymizm wynikający z proegzystencjalnie skonstruowanej chrystologii, czyniony zarówno w punkcie wyjścia, czyli już we „Wstępie”, w jej merytorycznym opracowaniu w postaci czterech rozdziałów, jak i w punkcie dojścia do finalnego podsumowania składającego się z wielu wyprowadzonych wniosków, które nie tylko same się wyłaniają i ewidentnie narzucają, czego wyrazem są nie tylko podsumowania czynione po każdym rozdziale, lecz i to zebrane w całość, tworzące znakomitą logicznie uporządkowaną konstrukcję, w której należy upatrywać „podstawę integralności chrześcijańskiej miłości Boga i bliźniego, punkt wyjścia dla dynamizmu chrześcijańskiego radykalizmu, jak również fundament dla nadziei na eschatyczne spełnienie”, co za ks. arcybiskupem A. Nossolem Doktorant konkluduje, iż „wszystko to razem wzięte czyni z chrystologii proegzystencji bycie chrystologią integralną antropologicznie ukierunkowaną”. Powiedzieć trzeba więc, że „chrystologia proegzystencji staje się ortopraksją wówczas, kiedy teorię pozwala wprowadzić w życie”, przenosząc ją na grunt – jak to już anonsowano – eklezjalny, ekumeniczny i społeczny (por. *Zakończenie*, s. 241).

3. Formalna ocena rozprawy

Zaprezentowana dysertacja doktorska ks. Łukasza Pondela zasługuje na uznanie i wysoką ocenę również pod względem formalnym. Stanowi ona bowiem solidnie i źródłowo opracowane studium będące we wszystkich częściach treściowo i metodologicznie poprawnym, przemyślanym, wieloaspektowym, kompetentnym dziełem, wymagającym od Doktoranta dużego wysiłku intelektualnego, erudycyjnego i pragmatycznego, stawiającego sobie jako cel próbę znalezienia właściwej odpowiedzi na postawione we „Wstępie” dwanaście pytań (zob. *Wstęp*, s. 16), które określały poszczególne etapy badań prowadzonych przez Autora doktoratu, co stanowiło jednocześnie badawczy problem rozprawy, dla którego Doktorant stosuje odpowiednią metodykę, odwołując się do takich m. in. kwantyfikatorów, jak: logiczność, spójność stawianych tez oraz ich celowość umożliwiającą przeprowadzenie właściwych badań, włącznie z podejmowaniem próby ich recepcji. W tym celu Doktorant posługiwał się analizą twórczości ks. Arcybiskupa, która nie mogła nie być spójna z zasadami logiki, współczesnej hermeneutyki biblijno-teologicznej oraz stosowania metody porównawczej. W ten sposób wyłaniane z prowadzonych badań treści, Autor rozprawy poddawał biblijnej, teologiczno-chrystologicznej oraz ekumenicznej recepcji, co nie mogło nie przynieść oczekiwanych wyników w postaci kompetentnych i pogłębionych przesłań teologicznych, które nie tylko były wydobywane z ogromnej wiedzy i mądrości prof. A. Nossola, dla którego teologia nie tylko była samą wiedzą, ale prawdziwą mądrością, zaś chrystologia powodowała usensowienie jej całokształtu, nie tylko w punkcie wyjścia wszystkich innych traktatów dogmatycznych, które nie mogły nie być wprost skierowane na człowieka (por. *Wstęp*, tamże). - Jak więc widać, Doktorant nie miał łatwego zadania w budowaniu tak niezwykle cennej syntezy teologicznej, ukierunkowanej w stronę chrystologii proegzystencji, by właściwie ją osadzić w biblijnych realiach nauki Kościoła, a zarazem chrystologii bliskiej życiu, bo implikowanej w eklezjalno-duchowe podłoże, w ekumeniczne

zbliżenia, które priorytetowo winny być urzeczywistniane w oparciu o trynitarną perychorezę, dialog stanowiący wyraz chrześcijańskiej proegzystencji, z równoczesnym zastosowaniem „ekumenicznego nawrócenia” kierującego wszystkich ku Chrystusowi. Na koniec trzeba jasno skonstatować, iż proponowany przez prof. Nossola model chrystologiczny w postaci proegzystencji opartej o jego własną konstrukcję myślową, nie może nie stać się według Doktoranta, wzorem życia społecznego i drogą ku cywilizacji miłości.

Autorowi rozprawy, należy się więc uznanie za podjęcie niezwykle ciekawego tematu w postaci chrystologii proegzystencji postrzeganej w twórczym zamyśle ks. arcybiskupa Alfonsa Nossola, a zwłaszcza tego, co zostało zawarte w istocie postawionego problemu badawczego pracy doktorskiej, wskazującego nie tylko na jego bezbłędne postawienie, logiczne rozpracowywanie zgodne z zasadą „hierarchii prawd i wartości” wraz z zasadami metodologii pisania prac naukowych. Jak więc widać, Autor rozprawy ma bardzo dobrze opanowany i zorganizowany warsztat naukowy, co przejawiało się m. in. w postaci poprawnie i konsekwentnie czynionych przypisów, stanowiących źródłową dokumentację i uzasadnienie przedkładanych treści.

Sumując należy powiedzieć, że za słusnością podjęcia takiego właśnie, a nie innego tematu rozprawy i jej logiczno-twórczego układu, będącego zwartym i przejrzystym odzwierciedleniem treści oraz za słusnością uwydatnienia głównych ale i zarazem praktycznych wątków, tyjących się chrystologicznej proegzystencji w ujęciu jednego z najznakomitszych polskich teologów XX i XXI wieku, przemawiają istotnie następujące racje obiektywne, w czym recenzent ogranicza się jedynie do czterech uwag:

1). Praca doktorska ks. Łukasza Pondela poświęcona problemowi „chrystologii proegzystencji”, wydobyta z twórczego umysłu i serca prof. abpa Alfonsa Nossola, stanowi syntetycznie - przy zastosowaniu właściwych metod badawczych - opracowaną monografię, z jednej strony dobrze osadzoną w realiach teologii systematycznej, branej w eklezjalno-ekumenicznej i zarazem społecznej perspektywie. Nie do przecenienia jest także zwrócenie uwagi na powiązanie dogmatu chrystologicznego z jego wymiarem trynitarno-pneumatologicznym oraz eklezjalno-antropologicznym, dochodzącym szczególnie do głosu w istotnych implikacjach chrystologii proegzystencji.

2). Zdaniem recenzenta, na szczególne podkreślenie zasługuje wspomniany wyżej „logiczno-twórczy układ rozprawy, który należy uznać za „klasykę” treściowego tworzenia rozpraw naukowych, czynionych zgodnie ze wszystkimi zasadami współczesnej metodologii stosowanej w teologii. To samo odnosi się do inteligentnie i pomysłowo przedstawionej konstrukcji „Wstępu” i „Zakończenia” dysertacji, w czym nie można nie dostrzec wszystkich właściwych im elementów w sposób twórczy i konstruktywny uwydatnionych.

3). Autor rozprawy, mając znakomicie zorganizowany warsztat naukowy, w sposób odpowiedzialny dokumentuje swoje myśli w postaci dobrze i trafnie treściowo stawianych przypisów, poprzedzanych najczęściej słowem „porównaj” (por.), do którego chyba najbardziej jest przekonany.

4). Trzeba na koniec zaznaczyć, iż całość rozprawy zasługuje na jej upublicznienie w postaci wydrukowanej pozycji zwartej.

5). Na koniec pod adresem Autora dysertacji doktorskiej, recenzent proponuje w ramach dyskusji nad niniejszą rozprawą, podjęcie następujących kwestii:

- Co Autor rozumie pod pojęciem postulatu „wypracowania nowego modelu chrystologicznego” w odniesieniu do tych, które dotąd dominowały?

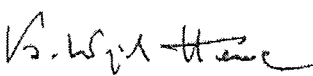
- Czy proponowany przez ks. Arcybiskupa model chrystologii integralnej wraz z chrystologią proegzystencji, mieści się w optyce uprawiania teologii w ujęciach *post* soborowych?

- Co należy – zdaniem Doktoranta – rozumieć przez postulat „ekumenicznego nawrócenia” ku Chrystusowi, o czym jest mowa w rozprawie na s. 204-205.

4. Wniosek końcowy

Analityczno - syntetyczno - twórcze studium rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Łukasza P o n d e l a przedłożone w całym swym systematyczno-chrystologicznym wymiarze każe stwierdzić, iż wpisuje się ono złotymi zgłoskami w badawczy kierunek prowadzonych rozpraw doktorskich na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego w Instytucie Ekumenizmu i Badań nad Integracją. Biorąc pod uwagę wysoką jakość przedłożonej do oceny pracy doktorskiej oraz jej poprawność metodologiczną i merytoryczne rozpracowanie, czynione przy zastosowaniu właściwych kluczy badawczych, dokonano klasyfikacji, zsyntetyzowania i zaprezentowania niezwykle bogatego dorobku twórczego polskiego uczonego ks. prof. dra hab. Alfonsa Nossola. Skonstruowana przez ks. Łukasza Pondela monografia z zakresu teologii systematycznej, jest nie tylko cennym osiągnięciem naukowym w sferze teologii dogmatycznej, a zwłaszcza chrystologii integralnej, co uczyniono pod opieką znakomitego teologa systematyka i ekumenisty ks. prof. dra hab. Zygryda Glaesera. Powyższa praca doktorska zasługuje na wyróżnienie, a zarazem na przedstawienie wniosku Radzie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego o dopuszczenie Autora dysertacji do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, 09 05 2018 r.

/ks. dr hab. Wojciech Hanc/